

Av Idar Kristiansen

Roald Amundsen i sin solide skinnpesk på Sydpolsferden.

På den uendelige, hvite flaten som danner gulvet i den evige vinters høyborg, et golv som menneskefot aldri før hadde betrådt, befant det seg for 60 år siden fem menn. Med barkede, frostbite hender grep de alle om en løftet flaggstang. I den skarpe isluften ble pusten fra mennene til hvit, flyktende røyk. En høyvokst mann med ørnese, en mann som nettopp der og da stod ved ett av sitt livs mål, erklærte med patos: – Så planter vi deg, du kjære flagg, på Sydpolen, og gir sletten som denne ligger på, navnet Kong Haakon VII's vidde!

I neste øyeblikk hogg de fem spissen av flaggstangen ned i den hvite snøen mellom seg. Det norske flagg foldet seg blafrende ut over Sydpolen. Roald Amundsen, Oscar Wisting, Sverre Hassel, Helmer Hanssen og Olav Bjæland betraktet det med stolthet.

Datoen var den 15. desember 1911. Den 15. Jo, nettopp. Til tross for at et berømt telegram på åtte ord, sendt fra Hobart, Tasmania, den 7. mars 1912, lød slikt: «Polen nådd fjortende syttende december nittentelve. Roald Amundsen.» Til tross for at all verdens leksika påstår at flagget ble plantet en dag før. Og til tross for at den norske regjering i 1928 fastsatte minnedagen for landets udødelige sønn Roald Amundsen til den 14. desember – årsdagen for Sydpolens erobring.

– Roald Amundsens navn er et samlingsmerke for all norsk ungdom og nevnes med stolthet overalt hvor nordmenn ferdes, sa Amundsens nestkommanderende fra Gjøa-ferden gjennom Nordvestpassasjen, Godfred Hansen, på minnedagen i 1928. Og året etter skrev Aftenpostens arktiske korrespondent, Odd Arnesen: – Mann og mann imellem vil minnet om ham leve, hans navn vil bli sagn for den norske ungdom, for all ungdom som vil noe i livet.

Det er vel fare for at store deler av den norske ungdommen i vår porno- og hasjtid ikke vet stort om Roald Amundsen, ikke interesserer seg for denne høyreiste mannen og hans livsverk. Kanskje fordi denne del av ungdommen er en forvirret ungdom som ikke vet hvor den vil.

Helt fra sin tidligste ungdom, helt fra den gang han som femtenåring leste om Nordvestpassasjens mange

Ekspedisjonen for oppbruddet fra «Fram».

mysterier, visste Roald Amundsen hvor han ville: Gjennom Nordvestpassasjen. Til Nordpolen. Til Sydpolen.

Neste mål: Nordpolen

Den 31. august 1906 kunne en jublende befolkning i Nome, Alaska, ved selvsyn konstatere at Amundsen hadde prestert det utrolige: Å seile den vestle sildejakta «Gjøa» gjennom Nordvestpassasjens dødelige islabyrint. Neste mål var Nordpolen. Høsten 1908 la han fram for det sensasjonssultne, mangehodete uhyre Offentligheten en dristig plan om å la seg drive med «Fram» tvers over polhavet – fra Alaska. «En slik ferd ville ha uhyre verdi for studiet av polarstrøkernes oseanografiske og meteorologiske forhold, og derigjennom forståelsen av atmosfærens og havets mekanikk og fysikk.» skriver en av hans biografer.

Nansen, som hadde prøvd å drive i motsatt retning, gav planen sin varmeste tilslutning. Folk jublet mot Amundsen, bidragene fra såvel stat som private strømmet villig inn. Man kunne faktisk se hvordan denne ørnen av et uforferdet mannfolk hogg klørne i sitt uskyldshvite bytte – Nordpolen, jordens runde rygg. Her gjaldt det å

ROALD REX av Sydpolen

Med barkede, frostbite hender grep fem nettopp der og da stod ved ett av sitt livs og gir sletten som denne ligger på, navnet I år er det 60 år siden et av de store

henge med, om man siden skulle få sjansen til en smule av den ære ørnen utvilsomt ville bli til del!

Men — som Stefan Zweig skriver i «Evide øyeblikk»: — I menneskenes øyne teller bare den som når først til mål, annenmann regnes i det hele tatt ikke med.

Et telegram kunne utpå forsommeren 1909 fortelle at amerikaneren Peary hadde nådd Nordpolen den 6. april (noe mange senere forskere, som f.eks. Finn Rønne, sterkt har betvilt). Dermed tørret floden av bidrag plutselig inn til en temmelig ussel bekk. Ørnens vinger var stekket. Amundsen måtte se i øynene det faktum at slantene i innsamlingsbøssen på langt nær var mange nok til å betale alle de forsyninger som var nødvendig for 6–7 års drift over det ørkengolde, øde polhav.

Forts. side 46

Roald Amundsen, malt av Arthur Fuller. Dette kjente portrettet av polarhelten henger om bord i «Fram».

Under:

Det historiske bildet av Roald Amundsen og hans ledsagere som hilser det norske flagg på selve polpunktet. Teltet og flagget fortaite en måned senere på lang avstand Robert Scott at han var blitt slått i kappløpet om Sydpolens erobring.

menn om en løftet flaggstang. En høyvokst mann med ørnenese, en mann som mål, erklærte med patos: — Så planter vi deg, du kjære flagg, på Sydpolen, Kong Haakon VII's vidde! øyeblikk i oppdagelsenes historie inntraff.

Trekkombytte

Så gav han vel opp? Nei, ikke Amundsen. I sjakk er det noe som heter trekkombytte, likeså noe som heter tempogevinst. Som en god sjakkspiller holdt Amundsen tann for tunge mens han i tankene foretok et mesterlig trekkombytte, samtidig som han sikret seg tempogevinst: Hvorfor ikke erobre Sydpolen før Nordpolen?

Etter at han grundig har fått demonstrert hvordan de potensielle amerikanske bidragsytterne interesse for hans ekspedisjon er kjølnet til henimot frysepunktet, betror han seg i New York, under løfte om taushet, utpå høsten til sin venn H. F. Gade: — Jeg skal ikke til Nordpolen — jeg skal til Sydpolen!

Vennen blir mällos av forbauselse. Det er en bombe Amundsen har slengt ham i fanget. Er mannen blitt forrykket?

Han er ikke det. Han har tenkt grundig gjennom saken, og har allerede bestilt hundre utvalgte trekkhunder fra Grønland. Næringsyt var han riktignok, Amundsen. Men når det gjaldt å forberede sine ekspedisjoner, så han langt. Da var han *fremsynt*.

Utpå vårparten betror han seg også til vennen fra Tromsø, apotekeren Fritz G. Zapffe:

— Jeg må forsøke Sydpolen først, det har jeg rikelig proviant for. Og skulle jeg være så heldig å ta den som førstemann, så håper jeg at Nordpolen vil bli mitt neste mål, og at jeg inntil da har fått mynt nok.

— Men tror De at Nordpolen kan fange interessen så meget nå når Peary har vært der?

Amundsen tenker seg nøye om før han svarer:

— Han var for snar. Han har ikke kunnet gi seg tid til noe vitenskapelig arbeid. Det ble bare en sportsbedrift, en rekord. Man kan jo ikke benekte at han har vært der. Men den arktiske saga kan ikke være ute med det.

For alle som har vært tilbøyelig til å betrakte Amundsens egne polarferder hovedsakelig som en ærgjerrig manns sportsbedrifter — og slike har det sannelig ikke manglet på — kan ordene være verd å merke seg. Like meget som Amundsen la vekt på grundighet og nøyaktighet såvel i forberedelsene som i gjennomføringen av sine ekspedisjoner, la han vekt på å få det størst mulige vitenskapelige utbytte av sine ferder. Typisk er hans holdning da han på vei gjennom Nordvestpassasjen kommer til Gjøahavn og oppdager det ganske naturstridige at Simpsonstredet ligger fint og isfritt like foran ham. Hvor fristende er det ikke å seile videre, lengst mulig videre mot Beringstredet og uomtvistelig verdensberømmelse!

Men han seiler ikke videre.

— Vi hadde først og fremst til mål å skaffe beskjed om den magnetiske nordpol. Så fikk passasjen stå hen som det mindre viktige.

Det mindre viktige! Nordvestpassasjen — handelsmenns, sjømenns, forskeres, nasjoners drøm gjennom århundrer!

Var det «bedrag»?

Forberedelsene til Nordpolsekspedisjonen som skal bli en ekspedisjon til Sydpolen, går sin gang. Mannskapet er kommet om bord. Forsyningene kommer etter hvert. Et stort lemmehus, et overvintringshus, blir brakt om bord — Amundsen har bygd det på sin eien-

dom på Svartskog. En og annen av mannskapet kler seg i hodet — hva søren er vitsen? Lemmehus på Nordpolen — det rimer ikke! Nå, han har vel en mening med det, han bruker å vite hva han gjør. Ingen vits i å spørre, han snakker likevel ikke før han mener tiden er inne, den gode Amundsen!

«Fram» stevner mot sør. For å runde Kapp Horn underveis mot Beringstredet, tror mannskapet. Men på Madeira har han et spørsmål til dem: Vil de bli med ham mot Sydpolen? Om noen ikke vil, er det anledning til å hoppe av før det blir for sent!

Ingen hopper av. Men Helmer Hansen kunne skrive i boken om sitt attenårige samvær med Amundsen: — Han innrømmet at han hadde bedradd oss. Og ikke bare oss som var der om bord, men hele nasjonen.

Bedrag? Hverken nasjonen eller noen av mannskapet fant grunn til å protestere mot «bedraget» da det ble kjent. Hvorfor ikke heller kalle Amundsens handlemåte klokkskap?

Han visste jo så inderlig godt at det var andre enn ham som ønsket å være først, også på Sydpolen. Syv dager før «Fram» stevnet ut Oslofjorden den 7. juni 1910, hadde f.eks. engelskmannen Robert Falcon Scott forlatt sitt hjemland om bord på «Terra Nova», med Sydpolen som mål. Amundsen visste om Scotts planer, Scott visste ikke om Amundsens. Men da Amundsens trofaste mannskap hadde sagt ja, og på Madeira skälte for en tripp til Antarktis, pingvinenes ugjestmilde hjemland, fant Amundsen det riktig å orientere Scott. Nå visste han selv at ferden virkelig ble noe av, nå kunne også Scott få vite det! Amundsen var ikke den som gikk unødige krokveier. Som alltid foretrakk han fair play, og sendte telegram til Scott, adresse New Zealand.

Likevel er han blitt grundig kritisert for sin taushet i den innledende fase, ikke minst av brite engelskmenn. På bakgrunn av Scotts heltemodige innsats og beske død, kan man forstå at skuffelsen kunne gi seg slike utslag. Men kritikken kan vanskelig forsvares. Det ville vel være litt meget forlangt at Amundsen f.eks. et år tidligere skulle sendt omtrent sålydende ord til Scott: — Peary snøt meg for å bli Nordpolens første erobrer. Vil De være så vennlig, Sir, å snyte meg for æren ved å bli førstemann på Sydpolen?

99 dagers ferd

Amundsen hadde dyp respekt for Scott. Mannen var ikke en slik dott at

han selv, i fredelig kappestrid om å bli Sydpolens første erobrer, kunne tillate seg å stille til start med handicap. Begge ekspedisjonene ville bli nødt til å gå i vinterkvarter, før starten mot polpunktet når den antarktiske vår stundet til. Den som hadde forberedt seg riktigst og grundigst, og dermed best kunne gjennomføre sine egne planer, ville gå seierrikt ut av kappeløpet mot den sørlige ende av Tellus' imaginære akse.

Til Scotts forferdelse skulle det vise seg at Amundsen 60–70 mil borte hadde valgt vinterkvarter på et sted som lå 110 km nærmere polpunktet enn Scotts egen leir — på det stedet hvor Amundsens lekekamerat fra barndommen i Uranienborgveien 9, Carsten Borchgrevink, foretok den aller første slede- og skitur som ble gjort på den antarktiske innlandsis.

Scott aktet å forsere seg fram gjennom frost og snøstormer, over fjellmassiver og bresprekker ved hjelp av ponnier og motorkjøretøyer — til tross for at Shackletons ekspedisjon allerede hadde vist at slike fremkomstmidler var slett egnet til formålet. Amundsen foretrakk ski og truger, hunder og sleder på den 3200 km lange ferden, som kom til å vare i 99 dager og som ble avsluttet nøyaktig på den dato Amundsen hadde forutsagt under planleggingen hjemme på Svartskog — den 25. januar.

Valget av fremkomstmidler skulle vise seg avgjørende for ekspedisjonenes skjebner. Mannen fra vinterlandet Norge, skisportens hjemland, valgte de fremkomstmidler som — for å sitere Fritz G. Zapffe — «har vist seg mest effektive fra urmenneskets tid av, der hvor ferdselevene har gått gjennom sne og is». Eller for å si det med Nansen:

— Ser jeg bort fra forgjengernes oppdagelser og erfaringer — som selv sagt var en nødvendig betingelse — kommer både plan og utførelsen som en moden frukt av norsk liv og erfaring fra gammel og ny tid. Det er nordmenneskenes daglige vinterliv i sneen og kulden, vår bondes stadige bruk av ski og skikjelke på fjell og i skog, våre sjømanns årvisse fangstliv på Ishavet, våre oppdagers ferder i polraktene, — — det er alt dette, forbundet med naturforholdenes bruk av hunden som trekkdyr, som har underbygget planen og gjort utførelsen mulig... da mannen kom.

Den forutseendes lykke

Derfor — kommer først mannen, bærer det gjennom alle vanskeligheter, som om de ikke var til, hver en er forutsett og gjennomlevd på forhånd. La

ikke her noen komme og snakke om lykketreff og slump. Amundsens lykke er den sterke, den forutseendes. —

Da Robert Scotts politropp i midten av januar nærmet seg målet for sin umenneskelig slitsomme ferd, kunne de fjernt skimte en mørk flekk i alt det hvite. De våget knapt å uttale den fryktelige anelsen som innet gjennom dem alle. Tause, sultne, dødstrette, med rim i sine skjeggete ansikter, slet de seg fram over snøvidden mens de hele tiden prøvde å narre seg selv: Det kan ikke være en varde eller et telt, det må være en uvanlig iskonstruksjon, eller kanskje en luftspeiling, et naturens lune som bare er til for å pine våre sinn til det ytterste, i timene før seiersens søte stund!

Men det de så var hverken en isklump eller en luftspeiling. Et flagg bundet fast til en slede vaiet over en forlatt leirplass. Ingen tvil var mulig — Amundsen, nordmannen, hadde nådd fram før Scott.

Om dette erkjennelsens bitre øyeblikk skriver Stefan Zweig:

— Det ufattelige er hendt: Polen, hvor ingen mennesker har satt sin fot på årtusener, ja, kanskje aldri for så lenge jorden har eksistert, den er nå blitt oppdaget to ganger på et molekyl av tid, på mindre enn en måned. Og de er kommet sist fram. En eneste måned er de kommet for sent — av millioner måneder. I menneskenes øyne teller bare den som når først i mål, annenmann regnes i det hele tatt ikke med. Ars strev og håp er bortkastet, latterlig. «Så mange anstrengelser, forsaker, lidelser — og hvorfor?» skriver Scott i dagboken som senere blir funnet ved hans dyppfryste, siste leie. «Bare for en drøm som nå er forbi.»

Amundsen har satt igjen teltet sitt og det norske flagget, som blafrer frekt og triumferende over den erobrede skansen. Conquistadorene har også etterlatt et brev til kong Haakon og en seddel med noen ord der han ber sine ukjente etterfølgere om å besørge brevet sendt. Scott påtar seg lojal denne tyngste av alle plikter: A stadfeste overfor verden at en annen har utført den stordåden han selv hignet så brennende etter å gjøre.

Trist til mote planter de «Union Jack som kom for sent» ved siden av Amundsens seiersflagg. Så forlater de «sin ærgjerrighets troløse mål». Iskald vind blåser i ryggen på dem, og full av dystre forutanelser skriver Scott i dagboken: «Jeg er redd for hjemveien.»

Da også Amundsen, fjernt fra Scotts dødsleie, vel 16 år senere, var bukket under i isødet — kanskje fordi han hadde slikt hastverk med å komme en ufin mann til unnsetning at han for engangs skyld nøyde seg med det nestbeste, med «Latham» — skrev Odd Arnesen om Scott og hans menn:

— De gjorde heltemodige forsøk på å nå tilbake, men døde av sult og utmattelse — ikke av skuffelse over ikke å være de første på polen. Det har også vært hevdet fra enkelte hold. Men folk av Scotts støping omkommer ikke av skuffelse.

Hvorom alt er — Scotts tragedie kan ikke forringe Amundsens innsats hverken i Antarktis eller andre steder. Som professor Harald Sverdrup sa om ham:

— Hans personlighet gjorde ham så selvfølgelig til sjefen, at han til daglig kunne tillate seg å være den gode kamerat og ivrige veileder. — — Roald Amundsen var mer enn en mann iblant menn. Han var en leder av menn. ■

